

MAGYAR COPPERFIELD (RÉSZLET)

SÁNDOR ÉS RÓZA MESÉI

A kezdet kezdetén főlem három felnőtt magasodott. Első hat évemben úgy jelentek meg és osztották fel egymás között az egész világot, hogy egészen másnak láttam őket, mint a többieket. A többiek valakik voltak, látogatók, szomszédok, átmeneti járókelők nálam, de ők, a Hármak énbelém bújtak, és máig kísértenek. Szellemek lettek, vagy inkább lények. Három, egymástól teljesen különböző, egymást cáfoló lény mutatta fel magát kiscyerekkoromban, mint három magyarzata a világmindenségnek, amiben nekem kellett figyelniem rájuk. És vitatkoznak azóta is, de csak egymással, nem velem, mert én vagyok az egyetlen, aki tudja, hogy ők hármában vannak együtt.

Egyikük Róza, a vajákos. Ő kezdte el, mintegy jóslat gyanánt, mondani, hogy háromféle ember létezik. Az egyik fajta a hívó, aki születésétől fogva tudja, hogy van Isten. Rögtön sejtettem, hogy ezzel önmagát jellemzi. A hívónek magától értetődik az Isten, kétely nélkül tud beszélgetni Vele, teremtés által születettnek érzi a világgal együtt magát, és bele tud nyugodni mindabba, ami az életben történik, mert mögötte mindehható szándékot érez.

A másiknak az a természetes, azzal születik – magyarázta Róza –, hogy sehol az Isten, mivel ő maga nem látja, sosem találkozott vele személyesen. Ez a hitetlen, mint Sándor a példának okáért, akinek a pénz a mindene, meg a saját élete, és benne a parádé démonjai. „Ki, ha nem ő” – ezt mondta Róza a férjéről gyakran. Ki, ha nem ő,

mivel Sándor, ha Istennel még sohasem találkozott személyesen, akkor az nincsen is.

Aztán a kereső a harmadik – állította nekem Róza. Az is mindig nyugtalan és kutató, miként a hitetlen, de mindenben istent próbál látni, amivel csak az élete káprázatában találkozik. Róza még azt is hozzátette ehhez a felsoroláshoz, hogy ő mindenkiről azonnal meg tudja állapítani, hogy melyikhez tartozik a három típus közül. Elég csak ránéznie a különféle emberekre a piacon, ha sorban jönnek vásárolni. Ő rögtön látja rajtuk, melyik hívó, hitetlen vagy kereső.

Magam Nagy Zsigmondot so-roltam a keresők közé, ugyanis nekem ő volt nagyszüleim után a harmadik mesterem, mint a haza javát szolgáló szabadságharc és az ahhoz tartozó kultuszok tanítója. Hozzá még a *Tolnai Világlapja* különleges fotográfáinak, tárcanovelláinak tulajdonosa is volt Nagy Zsigmond, akit ha megneveztem, mindig azt a régi kávéházi rigmust mondta nekem: Még egy ilyen adomát, s a rendőrnek adom át, meg még ilyesféle ódon zamatú élceket jegyeztem meg tőle sokat letűnt világokból. Mert Nagy Zsigmond kétszáz éves században kutakodott mint komáromi származék. A két világháborúban – bár azokról sosem adomázott, csakis a rövid békeidő derűs eseményeiről –, meg az azt megelőző század dicső anekdotáit idézte elém, például az 1848-as tavaszi hadjáratot, amelynek mindegyik győzedelmes csatáját betéve tudta név szerint, és bevallotta nekem, hogy közülük a Branyiszkónál megtörtént roham áll az ő szívéhez legközelebb. Nemegyszer

be is számolt nekem annak minden egyes véres percéről, és akkor csak úgy röpködtek a hősi nevek, zuhogott a hó, derékig ért, és benne szuronyt szegezve törtek fel a vörös sapkás fiúk a hegyre. Magamban sajnáltam, hogy ő nem abban a rohamban

van rá, és tőle sosem tudja meg a gyerek azt, hogy mi az élet, pedig az érdekelné a gyereket, Sanyi. Úgy képezem, nagyapám, ha ellenkezett, azt mondta erre: Mi az élet, mi az élet. Kampány. Most áruljam el a gyerekeknek, hogy az élet kampány?

Stekovics Gáspár felvétele (forrás: Wikipédia)

veszítette el a fél lábát, hiszen jóval később született meg.

Sándor pedig, aki Róza hármasszótásában a hitetlenek közé tartozott, és egészen az én halálos betegségemig csak gúnyolódott és kibaszartott velem, hogy „megtudjam, mi az élet”, egy csapásra megváltozott, amikor felgyógyultam, beszélni, járni tudtam ismét. Akkor fedezett fel engem magának. Talán Róza figyelmeztette. Talán ő szölte neki, hogy vegyen már észre, ezt a gyereket csak elvadítja magától a hülyítésekkel. Inkább mondja el neki a valódit, mert a ködös fejű Nagy Zsigmond rossz hatással

Azért is képezem ezt, mert ezzel kezdte nekem a meglepő tanítást, amit én most szóról szóra és valódi hosszúságában még mindig vissza tudok idézni:

– Ezt most én azért mondom el neked, hogy tudd. Az életben a legfőbb, sose szabad kampányba keveredni, mert akkor meggyilkolnak.

Gondoltam, vége a hülyítésnek, végre felnőttként beszél velem. A valószínűség van egy jellegzetes szöveve, amire már a gyerek is figyeljen, és megkülönbözteti a meséktől.

A *kampány* idegen eredetű szó, nekem mégis egyike lett a

legmagyarabbaknak. Sándor, a nagyapám révén jutott el hozzám mint kitüntetett egyike családi és történelmi örökségeimnek.

Egyetlenegy ülésben akasztotta a nyakamba egyszobás lakásunk konyhájában, miközben én a lábánál kuporogtam egy kis sámlin, ő pedig karosszékekben ülve, egy kancsónak támasztott tükörbe nézve húzogatta le arcáról a habot egy „V” alakban tartott, vékonyra csorbult beretvával, amit még katonakorából hozott haza az olasz frontról, az Első Háborúból.

Hogy neki, Sándornak sok fivére volt, szinte mindegyik más-más anyától, mert a kemény életben az apja, Bereményi András mellől sorra haltak ki a feleségek, és ő, Sándor volt a kései legkisebbik, és egyébiránt is elkülönült a családtól, és olyan hosszúra hagyták nőni a haját, hogy a tanító úr Sámsonnak nevezte, amíg a loboncát a kezére csavarva pálcával ütötte-verte őt Nagykáta közelében a tanyasi iskolában.

András dédapám állítólag alacsony kis ember volt nagy bajusszal – hogyan kerülök én ebbe a sorba? –, kubikus keresetéből lovakat vett, majd ménesei lettek, őbelőle lett az első adófitető, egy virilista, baptista imaházak építtetője és hadiszállító, és mint ilyennek eleinte nem kellett a családjából senkinek sem bevonulnia katonának, az volt a kampány egészen a '14-es háború utolsó éveig. Ámde ő, Sándor pont 1900-ban született, és tizennyolc éves lett, amikor újabb kampány jött, egyvalakit oda kellett már adni a virilista családokból is, és az apja őt jelölte ki annak. Szinte kölyökként vitték hát el az olasz frontra.

IDEGENRE CSISZOLT ÉLETRAJZ

Esetünkben az idegen szó teljesen pozitív értelemben használandó, Bereményi Géza nagyszerű életrajzi regényében, a Magyar Copperfieldben olyannyira távol tudja tartani önmagát a saját tapasztalataitól, életétől, hogy műve akár nélküle is önálló életet élhet. Regény egy regényes életben.

A cím csattanós, figyelmet fölkel-tő, a magam részéről már-már nagyképű, esetlen és hatásvadász lenne, ha a regény olvasása közben be nem bizonyosodna: bizony méltó a műhöz. Charles Dickens *David Copperfield* regényén felnőttfejjel akár fanyalogni is lehet, annyi azonban bizonyos, nélküle jóval szegényebb lenne az irodalom (mint általában a Dickens-művek nélkül). Bereményi Géza *árvasága* adja művének gerincét, és milyen árvaság ez! Szerető nagyszülők, akik mindent megtesznek unokájukért, hatéves koráig él velük, aztán nem csupán tőlük veszik el, hanem a nevével is megfosztják, Bereményiből Rozner lesz, egy orvos mostohagyere-

ke, végül tanárai lesznek egyfajta nevelői, szülei. A regény a nemléttől a katonaságig, tizenkilenc éves koráig mutatja be Bereményi életét, mondhatni irigylésre méltó aprólékosággal, regényességgel.

Őszintén csodálom azt a fajta narrációt, amit a szerző a műben használ. Képes önmagát kiszakítani a saját történései közül, távolságot tartani velük, hagyja, hadd beszéljenek helyette. Talán éppen ezért regényében meglepően kevés a történelmi láttatás (Rákosi-korszak, 1956 stb.), éppen csak annyi, amennyi szükséges a kerethez, a behatároláshoz. Annál több a szerző közvetlen környezetének ismertetése, igaz, Budapest, ahol a szerző született

és él, nem úgy tárul ki, mint Párizs egy Balzac-, Victor Hugo-regényben, nem. Budapest itt (legalábbis eleinte) mindössze egy háztól egy zöldésgepiacig tart, azon belül is főként egy udvar, egy lakóház jelenti az egész fővárost. Az óvodával és az iskolával párhuzamosan szélesedő város akkor kezd nagy mereteket ölteni (és egyfajta fenyegetéssel bírni), amikor a gyerek az újra férjhez menő anyjához kerül. Annak a fajta szabadságnak, amit a nagyszülei biztosítottak számára, egyszeriben vége szakad, itt már nem *Bereményiként*, hanem *Roznerként* kell viselkednie. Ha van a regényben valamifajta gonosz, azt a nevelőapja képviseli, aki iránt a szerző ki nem mondott sajnálatot érez (olvasni a sorok között). Rozner olyannyira (képzelt) erkölcsös, kispolgári, és emiatt veszélyes, hogy az egy idő után sajnálatot

ébreszt az olvasóban. Jelenlétben nem szabad heves érzelmet mutatni, valósággal sulykolja mostohagyerekebe, hogy mit sem ér, semmi sem lesz belőle, akárcsak a biológiai apjából.

A biológiai apa szerepe a műben már-már kísérteties. Alig van róla történet, jelenléte mégis ott lebeg az egész regényben, meghatározó a gyerek Bereményi számára. Talán nem szándékos, de mégis hozzá hasonlítódik a nagyszülők szülői szerepe, akárcsak a Rozneré, a tanároké is. Egyfajta idea-apaság ez, ami ki nem mondottan, de állandóan jelen van. Édesanyja is megküzd ezzel a jelenléttel, főként Rozner sebész oldalán; nem más ez, mint rákényszerített szerep, elvárás.

Felesleges szót fecsérelni arra, még miről szól a regény, azért is, mert ebben az esetben sokkal fontosabb a *miként*, mint a törté-

Miklóssi Szabó István

net. Bereményi alkotása egyértelműen mestermunka, mintegy 650 oldalon át megírni tizenkilenc évet úgy, hogy pillanatra se lankadjon az olvasó figyelme – ez csaknem emberfeletti teljesítmény. A napokban fejeztem újra a *Veri az ördög a feleségét* (1977) című filmet, melynek az író társszerzője volt, lehetetlen volt nem észrevenni, hogy a gyomorhajos, karót nyelt Vetró Gézában, az egyik kulcsfigurában Rozner figurázta ki a szerző, míg a kedélyes Kajtár Istvánban részben a nagyapja alakját formázta meg. Így kel életre az irodalom a filmvásznon – ilyen és ehhez hasonlatos módszerek miatt lesz a *Magyar Copperfield* az egyik legfontosabb regénye az elmúlt éveknek.

Bereményi Géza: Magyar Copperfield. Magvető Kiadó, Budapest, 2020